

**РЕТРОСПЕКЦІЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ
У НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.:
З ЛИСТУВАННЯ ОЛЕКСІЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧА ШАХМАТОВА З
ІВАНОМ АНДРІЙОВИЧЕМ ЛИННИЧЕНКОМ**

Однією з усталених форм функціонування комунікаційного зв'язку у науковому співтоваристві є листування між його представниками, що сприяє створенню загальної науково-дослідної мережі контактів та, у свою чергу, є важливим чинником інтеграційного процесу вчених до загального інтелектуального простору та прогресу світової науки. У процесі такого спілкування відбувається не лише переміщення інформації, але встановлюються певні соціальні взаємини – вирішуються питання щодо пріоритету наукових досліджень, здійснюється стратифікація наукового співтовариства, налагоджуються приятельські зв'язки тощо¹.

З давніх часів і до початку ХХІ ст. у світовому науковому просторі, у тому числі й на теренах України, основним засобом наукової комунікації були листи учасників цього процесу. Одним із недоліків цієї формальної комунікації були відсутність умов збереження та тривалий термін надходження листів², що обмежувало інтенсивність контактів науковців. Незважаючи на це, листи вчених, як один із видів еґо-документів, що дійшли до нашого часу, складають значний пласт джерельної бази щодо дослідження різних аспектів історії розвитку культури. Не адресовані широкому загалу читачів, на відміну від, наприклад, мемуарів і спогадів, ці джерела надзвичайно тісно пов'язані з тим інтелектуальним середовищем та часом, у якому вони виникли, тому відзначаються доволі

¹ Э. М. Мирский, В. Н. Садовский, 'Проблемы исследований коммуникаций в науке' в *Коммуникация в современной науке*, (Москва 1976) 14–17.

² Наприклад, у ХІХ ст. доставка листа з Санкт-Петербурга до Одеси тривала більше, ніж півмісяця. Див.: Г. С. Левченко, 'Вплив Кримської війни (1853–1856 рр.) на періодику півдня України (за матеріалами газети «Одесский Вестник»)» (Брянск 2007) 9 *Проблемы славяноведения* 34, 37.

високим ступенем автентичності³. До того ж епістолярна спадщина науковців як джерело особового походження є “золотим ключиком” у проведенні досліджень у галузі біографістики⁴, яка сприяє всебічному висвітленню біографії представників інтелектуального простору. Цінність епістолярного жанру полягає у тому, що він розкриває науковця, насамперед, як особистість, допомагає дізнатися про його духовну сутність, його хвилювання і сумніви, життєві плани та у цілому про формування як громадянина і вченого. До того ж епістолярії дозволяють з’ясувати респондентів з кола спілкування їх автора, з’ясувати низку фактів з повсякденного життя як кореспондента, так і адресата, про які “мовчать” офіційні документи⁵, що дає можливість більш детальніше реконструювати біографію конкретно обраного вченого. Адже епістолярій, якщо входить у науковий обіг, стає першорядним історичним джерелом у дослідженні певної історичної та культурної ситуації, на основі чого можна простежити і реконструювати реальні причини, які покликали до життя те чи інше конкретне історичне явище.

Іван Линниченко (1857–1926)

У цій студії ми репрезентуємо 31 лист видатного філолога й історика, мовознавця, основоположника історичного вивчення російської мови, давньоруського літописання та літератури, академіка Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук Олексія Олександровича Шахматова (1864–1920) до історика, професора Імператорського Новоросійського університету Івана Андрійовича Линниченка (1857–1926), постаті яких не потребують особливого представлення для наукової спільноти.

³ В. Корнієнко, ‘Костянтин Широцький та Микола Сичов: декілька штрихів особистих взаємин’ в *Софія Київська: Візантія. Русь. Україна*. Вип. IV: *Збірка наукових праць, присвячена 170-літтю з дня народження Никодима Павловича Кондакова (1844–1925)*, Від. ред. д. іст. наук, проф. Ю. А. Мицик; упорядники Д. С. Гордієнко, В. В. Корнієнко (К. 2014) 411.

⁴ Див.: А. Острянко, ‘Источники личного происхождения: историографические наблюдения’ в *Историография и источниковедение вспомогательных исторических дисциплин: Материалы XXII международной научной конференции (Москва, 28–30 января 2010 г.)* (Москва 2010) 311–314.

⁵ В. Корнієнко, *Op. cit.*, с. 411.

Із загальної кількості представлених нами листів – 30 епістолій зберігаються в особистому фонді І. Линниченка Державного архіву Одеської області (ДАОО)⁶ та 1 лист у Відділі рідкісних видань та рукописів Одеської національної наукової бібліотеки⁷. Із 30 листів, що знаходяться на збереженні в ДАОО, 1 лист віднайдено у справі № 456, яка, згідно з описом, має назву “Письма от А. Шахматова; родственницы А. Е. Назимова – А. Равич-Щербо и других лиц”, хоча на обкладинці справи зазначена назва – “Бытовая переписка И. А. Линниченко с разными корреспондентами”⁸. Ще 1 лист віднайдено у справі № 458, яка, згідно з описом, має назву “Письмо от А. А. Шахматова”, коли на обкладинці справи написано – “Письмо академика Шахматова к И. А. Линниченко”⁹. Решта 28 листів віднайдено у справі № 457, яка, за описом, має назву “То же от А. А. Шахматова”, а на обкладинці справи вказано – “Переписка И. А. Линниченко с Шахматовым”¹⁰. Отже, в особистому фонді І. Линниченка на сьогодні нами виявлено 30 листів, при тому що у передмові до опису фонду згадано про один лист О. Шахматова від 1917 р. до І. Линниченка¹¹.

Загальний обсяг 31 листа складає трохи більше 20 250 знаків з пробілами, що дорівнює $\approx 0,5$ друкованого аркушу. Всі листи є оригіналами, власноруч написані О. Шахматовим та мають його автограф. Усі листи написані на аркушах у лінійку приблизно формату А5 чорними чорнилами. 31 лист складає 45 неповних сторінок тексту. 19 листів написано з одного боку аркуша (тобто 19 неповних сторінок тексту), з двох боків одного аркуша написано 10 листів (тобто 20 неповних сторінок тексту) і 2 листи (від 9 липня 1898 р. і 28 березня 1902 р.) мають по три неповних сторінки тексту (загалом складає 6 сторінок). Виходячи з обсягу тексту та його змісту

Олексій Шахматов (1864–1920)

⁶ Автори вдячні за надану допомогу у зборі матеріалів при підготовці до написання цієї статті співробітникам ДАОО – директору І. Ниточці, заступнику директора Л. Белоусовій, головному спеціалісту Відділу інформації, використання документів та зовнішніх зв'язків О. Гейтан, заступнику начальника Відділу інформації, використання документів та зовнішніх зв'язків С. Желяскову.

⁷ До жовтня 2015 р. – Одеська національна наукова бібліотека імені М. Горького.

⁸ ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 456, обкладинка.

⁹ *Ibid.*, спр. 458, обкладинка.

¹⁰ *Ibid.*, оп. 1, спр. 457, обкладинка.

¹¹ *Ibid.*, оп. 1, арк. 5.

три окремих неповних сторінки тексту, написаних рукою О. Шахматова від 9 січня 1908 р., 15 січня 1910 р. і 20 грудня 1912 р. скоріш нагадують записки, ніж листи. Але, враховуючи використання автором етикетних особливостей мистецтва листування, ми їх все ж таки відносимо до листів.

Враховуючи час збереження листів (приблизно від 97 до 121 року), вплив зовнішніх чинників на папір – вологість, рідина (підмокання аркушів, від чого на їх нижній частині трохи попливли чорнила у листах від 9 липня 1898 р.¹², 22 серпня 1916 р.¹³ і 11 квітня 1917 р.¹⁴), температура повітря, пересилання, використання, умови зберігання тощо – у цілому зовнішній вигляд листів має задовільний стан. Незважаючи на складний почерк О. Шахматова, листи написані охайно. З усієї кількості листів тільки у трьох з них ми зустріли по одній технічній помарці (листи від 8 грудня 1917 р.¹⁵, 8 жовтня 1909 р.¹⁶ і 30 січня 1910 р.¹⁷) та в одному з епістолій розтерті чорнила після написання одного слова (лист від 23 січня 1903 р.¹⁸). У декількох листах можемо побачити виправлення (лист від 25 грудня 1902 р.¹⁹) та доповнення текстів у вигляді дописування слів над рядком або між рядками (листи від 28 березня 1902 р.²⁰, 8 грудня 1917 р.²¹, 20 грудня 1912 р.²² і 16 січня 1917 р.²³). Ці ознаки характеризують О. Шахматова як старанну і відповідальну людину у питанні написання листів зокрема та ставлення до справ загалом.

Один епістолій від 20 листопада 1914 р. (мал. 1) має характерне втручання до зовнішнього вигляду тексту, що найімовірніше було зроблено представниками цензурного комітету, які ретельно перевіряли зміст листів упродовж всього часу свого існування у Російській імперії після утворення 9 липня 1804 р. Речення – “Страстно хотелось бы победы, но так ясно сознаешь, что без изменения внутр[енней] политики полной победы не будет”, яке цензори так ретельно хотіли “приховати”, не несе загрози існування російської державності, але все ж таки на той час мало заборонений зміст, який не відповідав загальній політиці імперської влади. Сучасним дослідникам це речення дає можливість зрозуміти критичне ставлення О. Шахматова до внутрішньої і зовнішньої політики чинної влади, вирішення проблем якої він вбачав насамперед у реформуванні внутрішнього устрою Російської імперії.

¹² ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 3–3 зв.

¹³ *Ibid.*, арк. 40–40 зв.

¹⁴ *Ibid.*, арк. 44–44 зв.

¹⁵ *Ibid.*, спр. 458, арк. 1 зв.

¹⁶ *Ibid.*, спр. 457, арк. 20.

¹⁷ *Ibid.*, арк. 29.

¹⁸ *Ibid.*, арк. 11.

¹⁹ *Ibid.*, арк. 7 зв.

²⁰ *Ibid.*, арк. 5 зв.

²¹ *Ibid.*, спр. 458, арк. 1.

²² *Ibid.*, спр. 457, арк. 35.

²³ *Ibid.*, арк. 50.

Репрезентовані у цій студії листи вже ставали об'єктом наукового дослідження. Виходячи зі змісту “Листа використання документів” справи № 457 особового фонду І. Линниченко дізнаємося, що з основним масивом “одеської” епістолярної спадщини О. Шахматова – 28 листами, які відкладені у цій справі²⁴, працювали чотири українських історики – двоє з Києва (В. Ульяновський 29 червня 1987 р. і О. Толочко 12 грудня 1989 р.) і двоє з Одеси (О. Музичко 7 червня 2007 р. і В. Левченко 29 травня 2014 р.).

Частково матеріали епістолярій О. Шахматова представлені й у науковій літературі. Одну згадку про один з “одеських” листів академіка, що нам вдалося встановити, ми зустрічаємо у московського біографа О. Шахматова – В. Макарова²⁵. Поодинокі цитати з листів знаного науковця у своїх статтях використовував і одеський історик О. Музичко²⁶. До того ж він опублікував 9 листів О. Шахматова до І. Линниченка²⁷.

У практиці цитування і публікацій епістолярної спадщини О. Шахматова та будь-якого представника інтелектуального середовища зустрічаються неточності в передачі текстів листів. Так, наприклад, у статті В. Макарова ми побачили погрішність у передачі одного слова (замість “...я предвижу много несчастий и неудач для нашей страны...” він подає “Я предвижу много *лишений*”²⁸ и неудач для нашей страны...”²⁹). У статті О. Музичка знаходимо допущені погрішності в передачі тексту листів та неточні вказування вихідних даних чотирьох листів³⁰. Звичайно ми припускаємо допущення помилок у передачі текстів листів О. Шахматова з боку будь-якого дослідника і нашого у тому числі, що пов'язано зі складним почерком автора его-документів, поганим станом паперу, на якому не завжди чітко розглядається написання тієї чи іншої літери або знака. Подібні випадки зустрічалися раніше в історії історичної науки, мають місце та ще будуть неодноразово зустрічатися. Це реалії складної практики археографічної діяльності. У випадку з передачею текстів листів О. Шахматова

²⁴ ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, 51 арк.

²⁵ В. И. МАКАРОВ, А. А. Шахматов: *Пособие для учащихся* (Москва 1981) 132.

²⁶ Див.: О. Є. Музичко, ‘Південноукраїнські історики та російська академічна еліта: етапи та напрямки співпраці у другій половині XIX – на початку XX ст.’ (2011) 21 *Історіографічні дослідження в Україні* 56–86; А. Е. Музичко, ‘Взаимодействие московского и одесского центров развития исторической науки в XIX – начале XX в.’ (Москва 2012) 190 *Труды Государственного исторического музея* 419–430; О. Є. Музичко, ‘Історична наука, думка та освіта Південної України за доби Великої війни (1914–1918 роки)’ (2014) 24 *Історіографічні дослідження в Україні* 226–253 та ін.

²⁷ Див.: О. Є. Музичко, ‘Співпраця одеських істориків із членами Петербурзької академії наук у світлі епістолярних джерел (кінець XIX – початок XX ст.)’ (2014) 5–6 *Архіви України* 192–211.

²⁸ В обох випадках курсивом виділено авторами.

²⁹ В. И. МАКАРОВ, *Op. cit.*, с. 132.

³⁰ Див.: О. Є. Музичко, ‘Співпраця одеських істориків...’, 192–196.

колегою О. Музичком хочемо звернути увагу на деякі допущені неточності. По-перше, це пропуски тексту листів. По-друге, не відповідне вказування дат написання листів. Причому дата у листі від 28 березня 1902 р. прописана чітко й знаходиться на дуже видному місці у тексті (мал. 2). По-третє, у листі від 9 липня 1898 р. у передостанньому реченні передане слово³¹, яке дійсно складно розібрати, як “тесть”, але перша літера у цьому слові (“т”) за написанням не характерна почерку автора епістолиї, а тесть О. Шахматова – Олександр Дмитрович Градовський (1841–1889), професор права Імператорського Санкт-Петербурзького університету помер 6 (18) листопада 1889 р.³², понад вісім років до написання вищезгаданого листа. О. Шахматов не був знайомий із батьком своєї дружини у статусі зятя. Коли 31 березня 1896 р. вони одружилися з Наталією Олександрівною Градовською, то її батько вже був покійним³³. Ми, у свою чергу, слово, яке передане як “тесть” хотіли репрезентувати як “гость”, але не будучи до кінця впевненими у цьому дозволили собі пропустити його при передачі тексту. По-четверте, у двох листах (від 8 грудня 1917 р. і 22 червня 1919 р.) помилково вказана назва міста Аткарська³⁴. Якщо у передачі тексту листа від 1919 р. автор вказав назву міста як “Аткарт”, то в ситуації з листом від 1917 р. він його подає як “Адлер”. Цю помилку можна було б списати на брак паперу, краї якого часто у листах затерті або пошкоджені, але у листі від 8 грудня 1917 р. назва цього міста читається чітко (фото 3) та до того ж воно згадано в контексті міста Саратова. З біографії О. Шахматова відомо, що він належав до “саратовської” гілки давнього роду Шахматових. З 1871 р. після смерті матері і батька один за одним, він разом з братом і сестрами був на вихованні дядька – рідного брата батька Олексія Олексійовича Шахматова, який з родиною проживав у маєтку Губарівка³⁵ поблизу Саратова. З того часу Губарівка стала для всієї родини О. Шахматова малою батьківщиною. Восени буремного 1917 р., коли у Петрограді кипіли революційні події, О. Шахматов вивіз родину до провінційного містечка Аткарська поблизу Саратова, до якого від Петрограда близько 1 500 км, де близько знаходилися рідні й було більше шансів спокійніше перечекати лиху годину та куди він сам міг навідуватися. По-п’яте, не точно вказані вихідні дані чотирьох із дев’яти листів.

³¹ ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 4.

³² Див.: М. Свешников, ‘Градовский Александр Дмитриевич’ *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 86 т. (82 т. и 4 доп.)* (Санкт-Петербург 1890–1907), т. 9а, с. 491–492; Б. Б. Глинский, ‘Александр Дмитриевич Градовский: Опыт характеристики’ [у:] Б. Б. Глинский, *Очерки русского прогресса: Статьи исторические, по общественным вопросам и критико-биографические* (Санкт-Петербург 1900) 538–550 та ін.

³³ В. И. Макаров, *Op. cit.*, с. 68.

³⁴ Аткарськ – місто (з 1780 р.) в Російській імперії, на сьогодні адміністративний центр Аткарського району Саратовської області. Розташовано на Приволзькій височині, при впадінні річки Аткара в річку Медведиця (лівий приток Дона), за 92 км на північний захід від Саратова.

³⁵ На сьогодні село Губарівка Татішевського району Саратовської області.

Хронологічні рамки виявленого листування між О. Шахматовим та І. Линниченком охоплюють період від 15 квітня 1895 р. до 22 червня 1919 р., що складає двадцять чотири роки два місяці й сім днів їх комунікативних зв'язків. Перший із наведених нами листів О. Шахматов написав рівно через чотири місяці після приїзду до Санкт-Петербурга (16 грудня 1894 р.) з села Губарівки Саратовської губернії, де він до цього мешкав після закінчення Імператорського Санкт-Петербурзького університету та дізнався про своє обрання на посаду ад'юнкта Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук. Про час та обставини знайомства О. Шахматова з І. Линниченком нам невідомо. Однак, виходячи із його звернення та змісту листа від 15 квітня 1895 р., можемо констатувати, що їх знайомство відбулося на декілька років раніше, бо він звертається до свого старшого колеги досить впевнено як до добре знайомої людини, що свідчить про їх більш раннє знайомство. Останній з репрезентованих нами листів О. Шахматов датував 22 червня 1919 р., це був скрутний час громадянської війни у Росії, коли доля вчених та наука зовсім не цікавила представників російських політичних течій, що виборювали право на владу.

За роками написання 31 лист О. Шахматова розподіляється таким чином: 1895 р. – 1 лист, 1898 р. – 1, 1902 р. – 2, 1903 р. – 2, 1904 р. – 1, 1906 р. – 1, 1908 р. – 3, 1909 р. – 4, 1910 р. – 2, 1911 р. – 3, 1912 р. – 1, 1914 р. – 1, 1916 р. – 3, 1917 р. – 5, 1919 р. – 1. Надані результати разом з даними інших листів між О. Шахматовим й І. Линниченком, існування яких передбачаємо, можуть продемонструвати частоту листування між двома знаними науковцями як одного з видів їх комунікативних зв'язків та відкриють нові деталі їх взаємин. З наведеного нами масиву епістолій найінтенсивнішими роками надсилання кореспонденції виступають 1917 р. (5 листів) і 1909 р. (4 листи), що дає нам можливість більш детально ознайомитися з повсякденним життям та професійними справами науковців. Незважаючи на наявну малу кількість листів за інші роки, проте вони також цікаві змістовною інформацією.

У виявлених листах виразно проступає кілька напрямів тематики і подій, якими у різні часи було пов'язано листування О. Шахматова й І. Линниченка. Серед них виділяємо декілька основних тематик: 1) плани щодо фахової діяльності (відрадження, публікації тощо); 2) поточні справи на професійній ниві; 3) обмін науковою літературою; 4) повідомлення останніх новин з середовища колег; 5) обговорення міжнародної та внутрішньополітичної ситуації; 6) родинні справи; 7) повсякденне життя; 8) стан здоров'я тощо. Зі всіх пунктів тематики листування, які заслуговують на окремі детальніші дослідження, акцентуємо увагу щодо доволі частих повідомлень О. Шахматова про його слабкий стан здоров'я. Починаючи з 1909 р., коли він хворів як мінімум два рази на рік (у січні і квітні), у його листах все частіше почали з'являтися повідомлення про слабке фізичне (у січні 1916 р. і січні 1917 р.) і психологічне (у листопаді 1914 р., серпні 1916 р. і грудні 1917 р.) самопочуття. Найвірогідніше, що багатогодинна напружена інтелектуальна робота, нервові навантаження, не

регулярний відпочинок та нестабільне забезпечення продуктами харчування призвели до фізіологічного виснаження науковця, наслідком чого стала його смерть у п'ятдесятишестирічному віці.

Як склалися подальші комунікаційні взаємини між О. Шахматовим й І. Линниченком у 1919–1920 рр. на сьогодні нам не вдалося встановити. Виходячи з їх інтенсивного листування у попередні роки та добрих приятельських відносин припустимо, що подальші епістолярні зв'язки між ними не припинялися. Можливо, подальші розшуки дозволять віднайти інші частини епістолярію, наприклад, в особовому фонді О. Шахматова у Санкт-Петербурзькому філіалі Архіву Російської академії наук. Незважаючи на це, навіть те листування, яке доступне сьогодні, засвідчує довготривалу плідну співпрацю цих двох видатних діячів культури.

Виходячи із етикетних особливостей мистецтва листування О. Шахматова та змісту його листів, можемо зробити висновок, що їх кореспонденція на початку мала суто діловий характер спілкування, а вже починаючи з весни 1917 р. переросла у формат приятельських відносин. Цю тезу чітко характеризує еволюція звернень О. Шахматова до І. Линниченка на початку листів. Починаючи з “Многоуважаемый Иван Андреевич” у період весна 1895 р. – зима 1912 р. і “Глубокоуважаемый Иван Андреевич” у період осінь 1914 р. – зима 1917 р. звернення О. Шахматова дійшли до рівня “Глубокоуважаемый и дорогой Иван Андреевич”, що спостерігаємо в його листах за період весна 1917 р. – літо 1919 р. Зі змісту багатьох листів дізнаємося про близьке знайомство І. Линниченка з родиною О. Шахматова майже з перших років їх приятелювання. Бо вже в епістолії від 9 липня 1898 р., у другій з опублікованих нами, О. Шахматов вказує, що значна частина його родини “Жена, ... и сестра просят меня передать Вам свои поклонь”. Найвірогідніше дружина О. Шахматова дуже добре ставилася до І. Линниченка у перші роки їх зустрічей. Як свідчать листи, передання привітів від неї О. Шахматов засвідчує тільки до весни 1911 р., а в листах за період з осені 1911 р. до літа 1919 р. вони вже відсутні. Листування О. Шахматова з І. Линниченком також інформують про те, що він неодноразово запрошував одеського колегу до себе в гості. Майже кожного року на початку ХХ ст. взимку відбувалися їх зустрічі (листи підтверджують цю тенденцію у 1908–1912, 1914, 1916–1917 рр.), коли під час різдвяних канікул І. Линниченко, будучи заможною людиною, міг собі дозволити виїхати на декілька тижнів до Санкт-Петербурга та відвідувати колег у них вдома, у тому числі й О. Шахматова. Отже, відомі науковці були не лише колегами у сфері гуманітаристики, а й добрими приятелями, які упродовж майже половини свого життя підтримували професійні та приятельські контакти, що відображено в епістолярії одного з корифеїв російської гуманітарної науки кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Репрезентовані у цій студії листи О. Шахматова до І. Линниченка є незначною частиною загального обсягу листування між двома науковцями. Від-

сутність у нашому розпорядженні листів від І. Линниченка до О. Шахматова перешкоджають відтворити загальну картину відносин між двома гуманітаріями кінця ХІХ – початку ХХ ст. Хоча вони дали б можливість реконструювати картину відносин між ними з протилежного боку та встановити реверсивний рух комунікаційних контактів, що завжди має свої особливі риси і відтінки.

Сподіваємось, що цінне листування між двома провідними вченими гуманітаріями, яке тривало понад чверть століття, як важливе історичне джерело для вивчення соціокультурного простору на зламі ХІХ–ХХ ст. з часом буде опубліковано повністю. Це стане значним внеском у розвиток історії соціо-гуманітарної науки кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Репрезентовані листи подані за хронологією, друкуються мовою оригіналу сучасним правописом.

ДОКУМЕНТИ

1. *О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Одеса, 15 квітня 1895 р.*

15 апреля 1895 [года]

Многоуважаемый Иван Андреевич!

Решительно ничего не могу предоставить в настоящее время в Ваше распоряжение. Очень занят словарём³⁶, отнимающего всё время. Что делать? Приходится утешать себя, что работаешь над полезным делом. Летом дам себе отдых: между прочим, думаю ехать изучать говоры в Орл[овскую], Кал[ужскую], Чернигов[скую] губ[ернии]. Да страшно даже стало, когда я услышал о Милокове³⁷ и Баржазове. Впрочем, о последнем решительно не знаю ничего: за что он пострадал?

³⁶ “Словарь русского языка”, видання якого з 1889 р. здійснювало Відділення російської мови і словесності Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук.

³⁷ Милоков, Павло Миколайович (1859–1943) – російський політичний діяч, історик і публіцист. Лідер Конституційно-демократичної партії. Міністр закордонних справ Тимчасового уряду 1917 р. З 1916 р. почесний доктор Кембриджського університету. У 1886–1895 рр. – приват-доцент університету та Вищих жіночих курсів у Москві. 18 березня 1895 р. за “натяки на загальні сподівання свободи і засудження самодержавства”, які містилися в лекції, прочитаній ним у Нижньому Новгороді, департаментом поліції був відсторонений від викладання в Московському університеті у зв'язку з “крайньою політичною неблагонадійністю”. Слідство, яке було проведене “за всіма правилами мистецтва” товаришем прокурора Московського окружного суду О. Лопухиним, закінчилося, за словами П. Милокова, “звичайним рішенням, коли складу злочину він не знаходив: адміністративною висилкою”. Йому заборонили викладати в інших навчальних закладах Російської імперії та заслали до Рязані.

Жду вашей книги с нетерпением.
В совершенном уважении остаюсь,

Ваш *А. Шахматов*.

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 2–2 зв., оригінал, автограф

*2. О. Шахматов – І. Линниченку, село Губарівка Саратовської губернії –
Одеса, 9 липня 1898 р.*

Многоуважаемый Иван Андреевич!

Спешу поблагодарить вас за сообщённые сведения³⁸ о рукописи библиотеки Замойских³⁹. Летопись – *Chronica ducatus Susdalicupis*⁴⁰ действительно принадлежит к разряду Псковских, но только отчасти, а именно в части за 1447 годом, а до этого года – это Новгородская 4-я летопись особого состава, сходного со списком Хронографа этой летописи⁴¹. К сожалению, с 1448–1547 [годов] вошла в издание Псковской 1-ой летописи (IV т. П. С. Р. Л.⁴²) и представлена там списками Карамзина⁴³, Снегирёва⁴⁴ и Акад[емическим]. Первую часть я старательно изучал зимой этого года по списках Погод[ина] 1404а и 1402⁴⁵, а также по списку Акад[емическому] и результаты получил самые интересные: в основании Никоновской летописи (напр[имер] части её до семидесятих годов XI ст[олетия]) лежит именно такой список летописи, но конечно ещё не бесспоренный последнюю часть⁴⁶ – выписками из Псковских летописей. Если бы у нас в Петербурге не было под руками четыре списка этой летописи (Карамз[ина], Акад[емического] и два Погодинских) переписка её в Варшаве имела бы смысл, а теперь при будущем издании Новгородской 4-й летописи (пора агитировать в пользу издания начала Новгородской 4-й

³⁸ В. О. Музичка – “сообщение сведений”.

³⁹ Библиотека графов Замойских у Варшавы.

⁴⁰ В. О. Музичка – “*Chronica ducatus Suzdalicuvis*”.

⁴¹ В. О. Музичка – “это Новгородская. 4-я летопись особого состава, сходного со списком Хронографа этой летописи”.

⁴² Повне зібрання російських літописів (загальноприйняте скорочення ПСРЛ) – основоположна книжкова серія для вивчення історії стародавньої та середньовічної Русі. Йдеться про видання: *ПСРЛ. Т. 4. Новгородская и Псковская летописи* (Санкт-Петербург, Типография Эдуарда Праца 1848) 360 с.

⁴³ Карамзін, Микола Михайлович (1766–1826) – історик, літератор. Автор “Истории государства Российского” (томи 1–12, 1803–1826) – однієї з перших узагальнюючих праць з історії Російської держави.

⁴⁴ Снегирёв, Иван Михайлович (1793–1868) – історик, етнограф, фольклорист, археолог, мистецтвознавець.

⁴⁵ В. О. Музичка – “по списках Погодинскому 1404 и 1402”.

⁴⁶ В. О. Музичка – “может именно такой список летописи, но конечно еще не объясненный последнюю часть”.

летописи, опущенного по капризу издателей Арх[еографической] ком[иссии]) придётся иметь в виду Варшавский список для разночтений⁴⁷. Во всяком случае, сердечно благодарю за сообщение и за выписки, не оставляющие сомнений тождественности Варшавского списка и перечисленными мною выше⁴⁸.

Вот уж полтора месяца как я в деревне. Очень занят разбором исследования Тихомирова⁴⁹ о летописях и ... пишу параллельно своё исследование⁵⁰, и всё не знаю, как связать его с необходимостью дать рецензию труда Тихомирова. Занят очень и любопытнейшим вопросом о хронографах и об их происхождении.

Жена, ... и сестра просят меня передать Вам свои поклоны⁵¹.

Искренне уважающий Вас *А. Шахматов*

9 июля 1898 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 3–4⁵², оригінал, автограф.

3. О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Одеса, 28 березня 1902 р.⁵³

Многоуважаемый Иван Андреевич!

Очень тяжелое время переживает теперь Академия. Говорят, что она сама себя высекла. Но это также не справедливо, как то, что высекла себя Гоголевская унтер офицерская вдова. Её высекли! Объявление помещено от имени Академии, но составлено не ею и исходило не от неё. Ни один чин Академии⁵⁴ не читал его до появления его в Правительственном Вестнике⁵⁵.

⁴⁷ В О. Музичка – “теперь при будущем издании Новгородской 4-й летописи, опущенного по капризу издателей Археографической комиссии) придётся иметь в виду Варшавский список для разночтений”.

⁴⁸ В О. Музичка – “перечисленными мною Вам”.

⁴⁹ Тихомиров, Иван Александрович (1852–1928) – письменник, дослідник давньоруських літописів. Автор праць: “О сборнике, именуемом Тверскою летописью” (1876), “О первой Псковской летописи” (1883, 1890), “О Лаврентьевской летописи” (1884), “О новгородских летописях” (1892), “О составе западно-русских, так наз. литовских летописей” (1901) та ін.

⁵⁰ В О. Музичка – “Вот уже полтора месяца, как я в думах очень занят разбором исследования Тихомирова о летописях или пишу параллельно свое исследование”.

⁵¹ В О. Музичка – “Жена, тесть и сестра просят меня передать Вам свой поклон”.

⁵² В О. Музичка – “арк. 3”.

⁵³ О. Музичко датував лист таким чином: [перша пол. 1902 р.].

⁵⁴ В О. Музичка – “Ни один член Академии”.

⁵⁵ “Правительственный вестник” (1869–1918) – щоденна газета при Головному управлінні у справах друку (вища цензурна інстанція Міністерства внутрішніх справ Російської імперії).

Вы спрашиваете, знала ли Академия о нелегальном положении Горького⁵⁶. Конечно, знала, что ему воспрещён въезд в столицы, но не имела понятия, в каком порядке, к нему предъявлено обвинение, не знала до сих пор, что привлечение по 1035 ст[атье] Уст[ава] уг[оловного] судопр[оизводства]⁵⁷ влечёт за собой последствия, указанные в приложении II к прил[ожению] 2 статьи 1-й Уст[ава] о предупр[еждении] и пресеч[ении] преступл[ений]⁵⁸, т[о] е[сть] между прочим воспрещение всякой публичной деятельности (ст[атья] 24-я означенного приложения). А если бы знали, то вряд ли бы остановились, т[ак] к[ак] указанный закон подлежит разным толкованиям.

Очень меня заинтересовало, какую именно вы печатаете летопись? Не сообщите ли что-нибудь более обстоятельное? Равным образом весьма любопытно приготовляемое вами издание Галицко-русских актов XIV–XV в[еков]. Каких? Львовских? Уже известных по изданию 1865 года или новых, вновь найденных.

Лаппо-Данилевский⁵⁹ просит вам передать, что Куниковский сборник⁶⁰ почти готов⁶¹. Но он всё подумывает о необходимости проверить издаваемые тексты по подлинникам Кенигсбергского архива.

⁵⁶ Горький, Максим (справжнє ім'я – Олексій Максимович Пешков, 1868–1936) – російський письменник, прозаїк, драматург. 21 лютого 1902 р. обраний у почесні академіки Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук по розряду витонченої словесності. Перш ніж М. Горький зміг скористатися своїми новими правами, його обрання було анульовано урядом, так як новообраний академік “перебував під наглядом поліції”. У зв'язку з цим А. Чехов і В. Короленко відмовилися від членства в Академії наук. Детальніше див.: ‘М. Горький и Академия наук в 1902 и 1917 гг. Акад. А. А. Шахматов – Приветствие М. Горькому’ (1928) 5 *Вестник знания* 258–260.

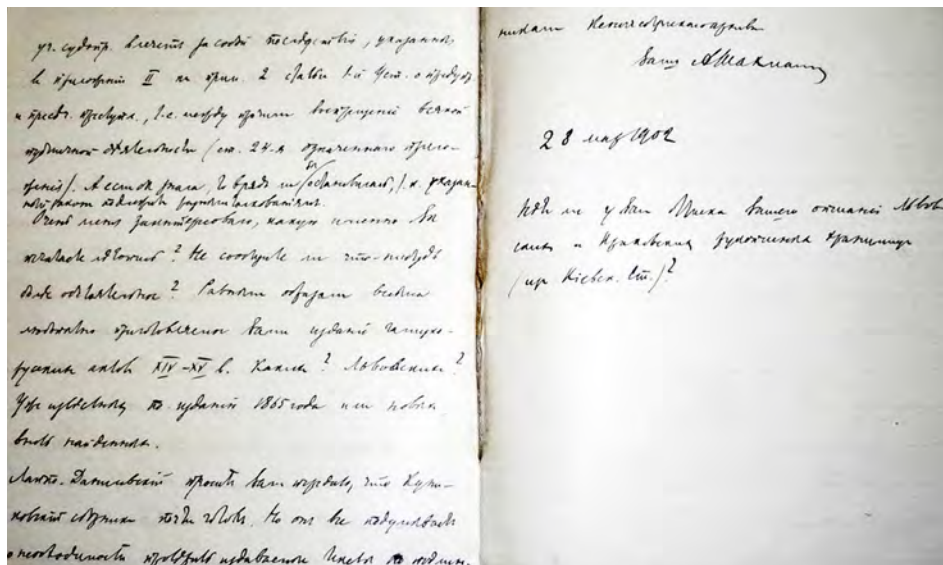
⁵⁷ Статут кримінального судочинства Російської імперії прийнятий 20 листопада 1864 р. в рамках судової реформи 1860-х рр.

⁵⁸ В. О. Музичка – “о предуп[реждении] и преследовании преступлений”.

⁵⁹ Лаппо-Данилевський, Олександр Сергійович (1863–1919) – історик, соціолог, один з засновників методології історичної науки в Росії, ординарний академік Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук (1905). Професор Імператорського Санкт-Петербурзького університету та Історико-філологічного інституту. Ординарний академік Імператорської Санкт-Петербурзької Академії наук (1905). Член Міжнародного соціологічного інституту, Міжнародної асоціації академії (1913). Почесний д-р права Кембриджського університету (1916). Координатор діяльності низки губернських учених архівних комісій. З 1894 р. – член-кореспондент Археологічної комісії і дійсний член Археографічної комісії Імператорської Санкт-Петербурзької Академії наук.

⁶⁰ Найвірогідніше йдеться про видання: *Болеслав-Юрий II, князь всей Малой Руси: Сборник материалов и исследований*, сообщенных О. Гонсиоровским, А. А. Куником, А. С. Лаппо-Данилевским [и др.] (Санкт-Петербург 1907) [4], VI, IV, 334 с.

⁶¹ В. О. Музичка – “Лаппо-Данилевский просит Вас известить, что Куниковский сборник почти готов”.

Лист О. Шахматова І. Линниченку від 28 березня 1902 р.

Ваш А. Шахматов.

28 мар[та] 1902 [года].

Нет ли у вас оттиска вашего описания⁶² Львовских и Краковских рукописных хранилищ (из Киевск[ой] Ст[арины])⁶³?⁶⁴

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 5–6, оригінал, автограф

⁶² Найвірогідніше йдеться про публікацію: И. Линниченко, 'Архивы в Галиции' (1888) 8 *Киевская старина* 349–380.

⁶³ "Киевская старина" – щомісячний історико-етнографічний та літературний журнал. Видавався у Києві російською мовою у 1882–1907 рр. (останній рік – українською мовою під назвою "Україна"). Журнал відіграв велику роль у розвитку української культури в Російській імперії. Див.: І. Л. Михайлин, 'Нарис історіографії історії української журналістики: «Киевская старина»', (2003) 13: жовтень–грудень *Наукові записки Інституту журналістики* 18–22; І. Л. Михайлин, *Історія української журналістики XIX століття: Підручник* (К., Центр навчальної літератури 2003) 720 с.; Т. Полщук, 'Мемуаристика у творчій спадщині Олександра Лазаревського (за публікаціями у журналі "Киевская старина")'; Лазаревский Александр. Как основалась "Киевская старина" (1897)' в *Пам'ятки: Археографічний щорічник*, т. 10 (К., Держкомархів України, УНДІАСД 2009) 190–202 та ін.

⁶⁴ Речення пропущене О. Музичком.

4. *О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Одеса, 25 грудня 1902 р.*

Многоуважаемый Иван Андреевич!

Книги⁶⁵ Вахевича⁶⁶ ещё не получил⁶⁷. С большим интересом буду её ждать, но обещать привлечь его к изданию лит[овских] летописей не могу. Над ними работает теперь Пташицкий⁶⁸. Мы напечатали уже 10 [18?] листов. Все списки у нас в виду и вся работа распределена. Жаль, что Вахевич не списался с нами (т[о] е[сть] с Археогр[афической] комм[иссией]⁶⁹) раньше. Мы могли бы поручить ему то же издание Одесского списка, которое он предпринял, перенести в редактируемый том западнорусских летописей. Быть может, мы на этом и остановимся. Если по ознакомлении с изданным им списком, он окажется интересным и важным, мы попросим г. Вахевича повторить издание в XVII томе Полного собр[ания] русск[их] летописей⁷⁰.

В Академии мы заняты мыслью о съезде славистов⁷¹. Пока официального разрешения ещё не имеем, но вероятно получим его в начале января. На съезде

⁶⁵ На думку О. Музичка, йдеться про відбиток у вигляді окремої брошури публікації учня І. Линниченка Б. Вахевича ‘З Кроніки великого князства Литовського жомойтського’ (1902) 24 *Записки ООИД, I. Исследования I–XI* + 161–224. Після цієї публікації список потрапив до наукового обігу під назвою ‘Румянцевського’. Події в ньому було доведено до 1567 р. Написаний він почерком кінця XVII ст. у Росії, оскільки переписувач, не знаючи досконало мови джерела, робив характерні помилки. Румянцевський список належить до найбільш важливих за інформаційною насиченістю, але в ньому є такі фрагменти, яких немає в жодному іншому зі списків. 28 квітня 1901 р. на засіданні Історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті Б. Вахевич виголосив доповідь ‘Дослідження академіка О. О. Шахматова про руські літописи’. На початку 1905 р. Б. Вахевич планував виступити у тому ж товаристві з доповіддю ‘Сказання про закликання варягів у висвітленні академіка Шахматова’. Див.: О. Є. Музичко, ‘Співпраця одеських істориків...’, 206–207.

⁶⁶ Вахевич, Борис Андрійович (1875–1906) – історик-джерелознавець, відомий публікацією Румянцевського літопису. Про нього див.: О. Є. Музичко, В. М. Хмарський, ‘До історії розвитку української медієвістики в Одесі кінця XIX – початку XX ст.: Б.А. Вахевич’ (2005) 1 *Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія* 159–168; О. Є. Музичко, В. М. Хмарський, ‘Борис Андрійович Вахевич’ в *Одеські історіки. Енциклопедичне видання, том I (початок XIX – середина XX ст.)* (О. 2009) 90–91 та ін.

⁶⁷ В О. Музичка – ‘Книгу Вахевича ще не отримав’.

⁶⁸ Пташицкий Станіслав Львович (1853–1933) – історик Великого князівства Литовського, архівіст, дослідник Литовської метрики.

⁶⁹ Археографічна комісія – наукова установа Російської імперії, яка займалася науковим описом і виданням письмових історичних джерел з найдавніших часів до кінця XVII ст. Основним друкованим виданням була ‘Летопись занятий Археографической комиссии’.

⁷⁰ В О. Музичка – ‘Если познакомиться с изученными им списками, они окажутся интересными и важными, мы попросили г. Вахевича повторить издание в XVII томе Полного Собрания Русских летописей’.

⁷¹ Мовиться про проведення заходів силами Відділення російської мови і словесності Ім-

надлежит поднять ряд общих вопросов и таким образом объединить занятия отдельных исследователей в этой области.

Искренне преданный *А.Шахматов*.

Р. С. Жена и я поздравляем вас с наступающим Новым Годом и желаем всего лучшего.

25 дек[абря] 1902 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 7–7 зв., оригінал, автограф

5. О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Одеса, 23 січня 1903 р.

Многоуважаемый Иван Андреевич!

С большим удовольствием напечатаем вашу статью в Известиях. Пришлите её, как только будет готова. Издание Вахевича получил и благодарил его. Оно составлено толково, но в точности передачи оригинала сомневаюсь. Хорошо было бы, если бы Вахевич не бросил занятый летописями. Мало, очень мало, они исследованы. В ваших отзывах о членах-корреспондентах, нами избранных много справедливого. Но назовите, пожалуйста, тех настоящих деятелей в области литературы и языка, которых мы бы забыли⁷². Безлюдье страшное, а на безлюдье и Фома дворянин.

Издание Радзив[илловской] лет[опи]си⁷³ стоит страшно дорого. Сорок рублей. Если вам нужно, могу прислать оттиски моей статьи об этой летописи.

Ваш *А.Шахматов*.

Р. С. Жена просит вам поклониться.

23 янв[аря] 1903 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 11, оригінал, автограф

6. О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Одеса, 28 вересня 1903 р.

Многоуважаемый Иван Андреевич!

Ваша статья не прошла. Она сдана в типографию и в скором времени Вы получите корректуру. В Петербург я вернулся в начале сентября и теперь

ператорської Санкт-Петербурзької академії наук щодо організації першого міжнародного з'їзду славистів 1903 р. Згодом запланований на 1904 р. міжнародний з'їзд славистів у самий розпал організаційної роботи було відкладено на невизначений термін за умов воєнного часу. Перший міжнародний з'їзд філологів-славистів зібрався 1929 р. у Празі.

⁷² В О. Музичка – “Но назовите пожалуйста Вы настоящих деятелей в области литературы и языка, которых мы не знали”.

⁷³ Ймовірно, йдеться про фототипічне (чорно-біле) видання “Радзивилловской, или Кенигсбергской, летописи”, здійснене 1902 р. Див.: *Радзивилловская, или Кенигсбергская, летопись*, І. *Фотомеханическое воспроизведение рукописи*. ІІ. *Статьи о тексте и миниатюр рукописи* (Санкт-Петербург 1902).

уже втянувся в обычную колею. Работы и у меня много, и не всегда приятной и даже целесообразной. Скоро начнем приготовления к съезду, окончательно уж разрешённому.

Жена просит вам поклониться.

Искренне преданный *А. Шахматов*.

28 сен[тября] 1903 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 9, оригінал, автограф

7. О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Одеса, 7 січня 1904 р.

Многоуважаемый Иван Андреевич!

С Новым Годом! Запоздал с ответом на ваше письмо, так как только что вернулся из Москвы, куда ездил на праздники; письмо же ваше получено без меня. Соболевский⁷⁴ как-то говорил о Петрушевиче⁷⁵. Отделение выразило удовольствие по поводу сообщенного им желанія Петрушевича прислать нам свой труд. Но вероятно С-ий⁷⁶ не уведомил о том Петрушевича. Не можете ли вы написать ему, чтобы он обратился к Отделению, поставив, конечно, условием, что переписку должна принять на свой счёт Академия. Думаю, что в 50 ящиках должно же найтись что-нибудь интересное. Академия, конечно, возьмёт на себя обязательство охранять права Петрушевича и сохранит весь материал⁷⁷ в неразрозненном виде.

Очень благодарю за присылку лекций. Вышлю Вам кое-что из своих оттисков на этих днях⁷⁸.

Искренне преданный *А. Шахматов*.

7 янв[аря] 1904 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 456, арк. 64–64 зв., оригінал, автограф.

⁷⁴ Соболевський, Олексій Іванович (1856–1929) – філолог-славист, лінгвіст, літературознавець, палеограф і фольклорист. Професор Київського і Санкт-Петербурзького університетів. Академік Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук (1900).

⁷⁵ Петрушевич, Антоній Степанович (1821–1913) – греко-католицький священник, історик, археолог, бібліофіл, філолог, етнограф, дослідник історії Галичини, церковний і політичний діяч галицько-руського руху, громадський діяч. Підтримував контакти з І. Линниченком, за сприяння якого був обраний дійсним членом Імператорського Одеського товариства історії і старожитностей. Див.: І. А. Линниченко, *Петрушевич Антоній Стефанович* (О. 1901); І. А. Линниченко, 'Антоний Стефанович Петрушевич' (1902) 24 *Затиски ООИД* 12–24.

⁷⁶ Найвірогідніше йдеться про В. І. Семевського. Семевський, Василь Іванович (1848–1916) – історик ліберально-народницького напрямку, доктор російської історії, професор, автор робіт з соціальної історії та історії передової громадської думки в Росії у XVIII – першій половині XIX ст., з історії селянства, засновник і редактор журналу "Голос минувшего", громадський діяч. Походив з дворянського роду Семевських, брат історика М. Семевського.

⁷⁷ О. Музичка – "сохранить все материалы".

⁷⁸ В. О. Музичка – "Вышлю Вам кое-что из своих списков на этих днях".

8. **О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Санкт-Петербург,
14 травня 1906 р.**

Многоуважаемый Иван Андреевич.

Был у Вас и, к сожалению, не застал. Вы уехали куда-то на несколько дней.

Оказалось, что бумаги Куриса⁷⁹ вместе со всеми Майковскими рукописями⁸⁰ Пушкина⁸¹ поступили в библиотеку Академии. Не найдет ли госпожа Курис⁸² возможность пожертвовать эти бумаги⁸³ нам? Не похлопочите ли Вы за нас?

⁷⁹ Курис, Иван Ираклийович (1840–1898) – випускник Рішельєвського ліцею, херсонський поміщик і колекціонер, у 1865 р. став дійсним членом Одеського товариства історії і старожитностей. Зібрав на той час значне зібрання автографів різних діячів, рідкісні стародруки. Як зазначив професор О. Маркевич, сам він публікував документи рідко, охоче допускаючи до колекції інших, а найбільше – професора М. Мурзакевича. Наслідком цього була поява документів з колекції у різноманітних виданнях (переважно в “Записках Одеського товариства історії і старожитностей”). Див.: В. М. Хмарський, *Археографічна діяльність Одеського товариства історії і старожитностей* (О. 2002) 239.

⁸⁰ “Майковские рукописи” – так зване “Майковское собрание” пушкінських автографів, що включало 153 одиниці, в основному, сходять до того корпусу рукописів, які Н. Пушкіна-Ланська наприкінці 1840-х рр. довірила братам Анненковим для підготовки нового зібрання творів поета (1855–1857). Частина розрізаних листів з пушкінськими автографами так і не повернулася до сімейного архіву Пушкіних, залишившись у безконтрольному розпорядженні П. Анненкова (1812/1813–1887). Після смерті П. Анненкова значна кількість пушкінських паперів була передана його вдовою Г. Анненковою (1831–1899), академіку Л. Майкову (1839–1900), на той час вже відомому пушкіністу (обставини і точний час передачі рукописів невідомі). До рукописного відділення бібліотеки Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук колекція Л. Майкова була подарована його вдовою 1904 р. Див.: Г. Левинтон, Н. Охотин, ‘Б. В. Томашевский в журнале «Гермес» (1923): публикация пушкинских черновиков из «Майковского собрания» в *Пушкинские чтения в Тарту 5: Пушкинская эпоха и русский литературный канон: К 85-летию Ларисы Ильиничны Вольперт*, в 2 ч. (Тарту 2011), ч. 1, с. 540.

⁸¹ Пушкін, Олександр Сергійович (1799–1837) – поет, драматург і прозаїк, заклав основи реалістичного напрямку в російській літературі, критик і теоретик літератури, історик, публіцист; один з найавторитетніших літературних діячів першої третини XIX ст.

⁸² Курис, Любов Іванівна (з дому Гижицька, 1852–1935) – дружина І. Куриса. Відома одеська благодійниця. Одна із засновниць 1887 р. Товариства піклування про хворих дітей Одеси і практично незмінна голова протягом 30-річного його існування. Дійсний член Імператорського товариства сільського господарства Південної Росії (1900), Кримсько-Кавказького гірського клубу (1901), Одеського слов'янського благодійного товариства імені Святих Кирила і Методія (1907) і Одеського бібліографічного товариства при Імператорському Новоросійському університеті (1912). У 1920 р. емігрувала до Франції, де й померла.

⁸³ Йдеться про цінну бібліотеку і зібрання рукописів, що залишилися у розпорядженні Л. Курис після смерті її чоловіка І. Куриса. Див.: А. Муzychко, ‘Семья Курисов и научная элита Одессы в конце XIX – начале XX вв.’ (2009) 7 *Вестник Одесского историко-краеведческого музея* 21–24.

Очень хотелось бы повидаться с Вами. Меня всего легче застать в 12 ч[асов] к завтраку. Жду Вас.

Искренне преданный *А. Шахматов*.

14 мая 1906 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 13, оригінал, автограф

9. *О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Санкт-Петербург, 9 січня 1908 р.*

Многоуважаемый Иван Андреевич.

Телеграмму вашу получил. Жду вас в пятницу к завтраку (11-е янв[аря], в 12 часов). Если время неудобно, напишите.

Искренне преданный *А. Шахматов*.

9 янв[аря] 1908 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 14, оригінал, автограф

10. *О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Одеса, 8 вересня 1908 р.*

Многоуважаемый Иван Андреевич.

Очень Вас благодарю за любопытнейшие замечания, сообщённые А. Л. Бертье-Делагардом⁸⁴. В настоящее время, работая над восстановлением текста древнейшего свода (книга выйдет в свет месяца через два), я уже видоизменил кое-что в прежних своих предположениях. Не следует, конечно, упускать из виду, что перед нами не реляция, а народные предания и сказания. Как выйдет моя книга, пошлю её Бертье-Делагарду, в знак и моего к нему уважения и благодарности ему. Не даст ли он нам в Известия статейку с изложением соображений об осаде Херсонеса? О высылке ему Известий сделано уже распоряжение. Б[ыть] м[ожет], вы ему сообщите об этом.

А положение наше, действительно ужасно; и до бесконечности ж оподлились люди!

⁸⁴ Бертье-Делагард, Олександр Львович (1842–1920) – військовий інженер, археолог, історик, нумізмат, генерал-майор. Видатний дослідник Кримського півострова. Віце-президент Одеського товариства історії та старожитностей, член Московського археологічного товариства, Одеського відділення Російського технічного товариства, член-кореспондент Імператорської Археологічної комісії, Таврійської вченої архівної комісії. Див.: С. А. Андросов, 'Жизнь и деятельность А. Л. Бертье-Делагарда в документах Государственного архива Автономной Республики Крым' (Симферополь 2001) 25 *Культура народов Причерноморья*; В. М. Хмарський, *Op. cit.*; Т. О. Избаш-Гоцкан, 'Бертье-Делагард Олександр Львович' в *Одеські історики. Енциклопедичне видання. Том I (початок XIX – середина XX ст.)* (О., Друкарський дім 2009) 44–46 та ін.

Искренне преданный *А. Шахматов*.

8 сен[тября] 1908 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 18–18 зв., оригінал, автограф

11. *О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Одеса, 27 вересня 1908 р.*

Многоуважаемый Иван Андреевич.

Арх[еологическая] комиссия не высылает или перестала выслать свои издания бесплатно. Академия делает это очень охотно, но я берусь хлопотать только на счёт изданий II отделения, прошу вас точнее указать, что именно вам нужно. Вы пишете о сочинении Ек[атерины] II. Неужели вы не получили не одного тома?

Ваша рецензия на Петрова сдана в типографию; она на очереди и выслать её вам нельзя.

Письма Тургенева⁸⁵ лежат пока без движения. М[ожет] б[ыть] вы напечатаете их в другом месте.

Новгородская 4-я летопись отослана. Г[осподину] Арнаутову⁸⁶ собираюсь написать обстоятельное письмо. Кажется он дельный человек.

Положение у нас здесь очень печальное. Реакция приобретает с каждым днём силу.

Допечатаваю свою книгу о летописях. Недели через три доставлю и вам.

Будьте добры, при случае сообщите, где Алекс[андр] Серг[еевич] Грушевский⁸⁷. Посланный ему гонорар вернулся обратно.

⁸⁵ Тургенев, Иван Сергійович (1818–1883) – російський письменник-реаліст, поет, публіцист, драматург, перекладач. Один із класиків російської літератури, які зробили найбільш значний внесок у її розвиток у другій половині XIX століття. Член-кореспондент Імператорської Академії наук по розряду російської мови і словесності (1860), почесний доктор Оксфордського університету (1879).

⁸⁶ Арнаутів, Василь Олексійович (1881–1938) – історик освіти. Випускник Імператорського Новоросійського університету (1903). Під керівництвом І. Линниченка студіював давньоруські літописи, праці О. Шахматова. У 1917–1920 рр. був одним з активних борців за встановлення радянської влади в Україні, очолював революційні дружини в Одесі у 1919–1920 рр. У листопаді 1937 р. – заарештовано, а восени 1938 р. – розстріляно. Див.: В. Марочко, Х. Гьотц, *Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929–1941)* (К. 2003) 187–193; О. Є. Музичко, 'Арнаутів Василь Олексійович' в *Одеські історики. Енциклопедичне видання. Том I (початок XIX – середина XX ст.)* (О., Друкарський дім 2009) 30–32; В. В. Левченко, *Історія Одеського інституту народної освіти (1920–1930 рр.): позитивний досвід невдалого експерименту*, відп. ред. В. М. Хмарський; наук. ред. Т. М. Попова (О., ТЕС 2010) 66–67 та ін.

⁸⁷ Грушевський, Олександр Сергійович (1877–1942) – дослідник історії України, літературознавець, етнограф, журналіст. Дійсний член Наукового товариства імені Т. Шевченка, член Центральної Ради. Брат М. Грушевського.

Искренне преданный *А. Шахматов*.

27 сен[тября] 1908 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 16–16 зв., оригінал, автограф

12. *О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Санкт-Петербург, 9 січня 1909 р.*

Многоуважаемый Иван Андреевич.

Извините меня, что не сразу ответил на Вашу телеграмму; мне нездоровилось вчера, и я думал, что это начало инфлюэнцы⁸⁸. Оказалось – пустяки. Неудобно ли Вам посетить меня в воскресенье; если придёте к 12-ти то застанете у меня несколько человек; если же будете у нас в 2 или в 3 или посидите у нас до этого часу, то мы останемся одни. Если это время для Вас неудобно, то ждём Вас в понедельник к 12 ч[асам] или вечером к 8 ч[асам].

Искренне Ваш *А. Шахматов*.

9 янв[аря] 1909 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 22, оригінал, автограф

13. *О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Одеса, 2 квітня 1909 р.*

Многоуважаемый Иван Андреевич.

Пишу Вам, чтобы облегчить своё сердце. Я чувствую свою вину перед Вами: мне кажется, что я не ответил на Ваше письмо, на какой-то Ваш вопрос. Ещё мне очень совестно перед г[оспо]жой Курис: я сильно захворал, после нашего свидания через неделю, и сначала крепился, но не находил в себе достаточно сил для исполнения всех обязательств, а потом перестал и выходить. Пожалуйста, извините меня перед г[оспо]жой Курис: я не откликнулся на любезное её приглашение, переданное мне Вами. И ещё меня беспокоит, что не могу до сих пор отдать в набор статью Бертъе де Лагарда, а также и Лонгинова. Типография наша оказалась совсем неисправной; мы все возимся с 4-й книжкой Изв[естий] за прошлый год.

⁸⁸ Инфлюэнца (грипп, епідемічна інфлюэнца, гарячковий катар, катаральна лихоманка, епідемічний катар) – це гостре інфекційне захворювання, яке клінічно проявляється як катаральне ураження верхніх дихальних шляхів, є епідемічним захворюванням людини, що характеризується раптовим початком з ознобом, температурою, головним болем, м'язовими болями, втратою апетиту, запаленням дихальних шляхів, почуттям занепокоєння і загального нездужання. Збудником цього захворювання є грамнегативна паличка, яка передається від хворої до здорової людини повітряно-крапельним шляхом. Слово “інфлюэнца” з італійської мови прийшло до російської, а також до більшості європейських мов. У російській мові закріпилася неправильна форма цього слова – “інфлюенція”.

Жена просит вам поклониться.
Искренне преданный А. Шахматов.
2 апр[еля] 1909 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 25–25 зв., оригінал, автограф

14. *О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Одеса, 9 травня 1909 р.*

Многоуважаемый Иван Андреевич.

Благодарю Вас за письмо. Хорошее всё таки Вы совершили путешествие. С большим интересом посмотрел бы я Египет.

Собираюсь в деревню. Будьте добры, скажите г[осподину] Арнаутову, чтобы он сообщил точный свой адрес (имя, отчество) и в типографию (В[асильевский] о[стров] 12-я линия, 9) и мне (почт[овая] ст[анция] Вязовка Саратовского уезда). Его статья отдана в набор. Отдана также работа Бертье де Лагарда.

Искренне преданный А. Шахматов.
9 мая 1909 [года].

P. S. Сообщите мне как-нибудь Ваше мнение: не могла ли бы Академия войти с просьбой на ваше имя о помиловании Занчевского⁸⁹ и Васьковского⁹⁰ и о возвращении их в профессорскую среду⁹¹?

⁸⁹ Занчевський, Іван Михайлович (1861–1928) – математик, фахівець у галузі механіки. Доктор прикладної математики (1891). Випускник (1883) і професор Імператорського Новоросійського університету. У 1904–1905 і 1917–1920 рр. – декан фізико-математичного факультету, а у 1905–1907 і 1917–1918 рр. – ректор того ж університету.

⁹⁰ Васьковський, Євген Володимирович (1866–1942) – російський і польський цивіліст та процесуаліст, адвокат і суддя. Випускник (1887) і професор Імператорського Новоросійського університету.

⁹¹ У 1907 р. проти ректора Імператорського Новоросійського університету І. Занчевського і проректора Є. Васьковського було порушено кримінальне переслідування за звинуваченням у неприйнятті репресивних заходів проти студентів, які підтримали революцію 1905 р., порушували навчальну дисципліну, переступаючи часом межі дозволеної поведінки. Обидва фігуранти справи були відсторонені від виконання адміністративних обов'язків, але продовжували виконувати обов'язки ординарних професорів університету. У лютому 1909 р. відбувся гучний процес у справі цих професорів, яких звинувачували в неналежному виконанні своїх прямих посадових обов'язків та відправці до Санкт-Петербурга завідомо неправдивих відомостей про реальний стан справ у дорученому їм університеті. Всі симпатії прогресивної громадськості цілком були на боці професорів, їх захищали кращі на той час сили: член Державної Думи В. Маклаков, О. Пергамент, князь Є. Трубецькой. Проте, розкриті під час слідства факти нахабного господарювання у 1905–1907 рр. в університеті революційних елементів при прямому потуранні університетської адміністрації були настільки кричущі, що уникнути обвинувального вироку їм не вдалося: Є. Васьковський був усунутий з посади, а І. Занчевський виключений з державної служби. Див.: *Революционное гнездо: Из истории Новороссийского университета: Дело ректора Занчевского и проректора Васьковского* (Санкт-Петербург 1909) 185 с.

Слышал, что университет не принимает письма, адресованные профессорам. Дойдѣт ли, в виду этой странной меры, моѣ письмо?

Нат[алья] Алекс[андровна]⁹² с детьми уже в деревни.

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 27–27 зв., оригінал, автограф

15. *О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Одеса, 8 жовтня 1909 р.*

Многоуважаемый Иван Андреевич.

Относительно высылки Вам оттисков я сообщил в канцелярию непр[еменного] секретаря. О желании Вашем получить сборник сообщу Отделению. Очень обрадовался, получив Ваше письмо. Приятно мне от времени до времени иметь от Вас весточки. У нас ничего интересного нет; чем мы живѣм и дышим, вы знаете из газет. Жена просит Вам поклониться.

Искренне преданный *А. Шахматов*.

8 октября 1909 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 20, оригінал, автограф

16. *О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Санкт-Петербург, 15 січня 1910 р.*

Многоуважаемый Иван Андреевич.

Еще раз подтверждаем приглашение наше побывать у нас завтра в субботу и пообедать с нами в 5 часов.

Искренне преданный *А. Шахматов*.

15 янв[аря] 1910 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 31, оригінал, автограф

17. *О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Одеса, 30 січня 1910 р.*

Многоуважаемый Иван Андреевич.

Ляпунову⁹³ я написал, начал письмо так, что меня просят из Москвы

⁹² Шахматова (уродж. Градовська), Наталія Олександрівна (1870–19??) – дружина О. Шахматова, донька юриста, професора права Імператорського Санкт-Петербурзького університету О. Градовського (1841–1889).

⁹³ Ляпунов, Борис Михайлович (1862–1943) – філолог-славіст, представник школи Ф. Фортунатова. Випускник Санкт-Петербурзького університету (1885), учень І. Ягіча. Професор Новоросійського (1903–1923) і Ленінградського (1924–1929) університетів та інших вишів Одеси. Дійсний член Російської АН (1923), академік Польської АН (1930), член-кореспондент Болгарської АН (1932), Чеської АН (1934).

поддержать кандидатуру Лазурского⁹⁴. Исторические сочинения правильнее всего представлять на Уваровские премии⁹⁵. Срок представления – 25 сентября каждого года.

Жена просит Вам поклониться.

Искренне преданный *А. Шахматов*.

30 янв[аря] 1910 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 29, оригінал, автограф

18. *О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Одеса, 26 лютого 1911 р.*

Многоуважаемый Иван Андреевич.

Да, действительно, тяжёлое мы переживаем время. Меня гнетёт московский разгром, с одной стороны, а с другой, приниженность университетских советов. Фактически я перестал читать ещё в январе, но хочу сделать это и формально.

Весьма сожалею, что мало видимся с Вами. Воображаю, как Вам тяжело в Одессе, когда я стал задыхаться здесь в сравнительно чистой атмосфере.

Жена просит вам кланяться.

Искренне преданный *А. Шахматов*.

26 фев[раля] 1911 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 24, оригінал, автограф

19. *О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Одеса, 7 квітня 1911 р.*

Многоуважаемый Иван Андреевич.

Меня поразило ваше сообщение о Трифильеве⁹⁶. Я не ждал такого грубого

⁹⁴ Лазурський, Володимир Федорович (1869–1947) – літературознавець, філолог, професор Імператорського Новоросійського університету та інших вишів Одеси. Випускник Імператорського Московського університету (1892). Див.: О. Музичко, 'Володимир і Нагала Лазурські: союз Каліопи та Мельпомени задля розвитку української культури' в *Чорноморська хвиля Української революції: провідники національного руху в Одесі у 1917–1920 рр.: Монографія*, Вінцовський Т. С., Музичко О. Є., Хмарський В. М. та ін. (О., ТЕС 2011) 397–420 та ін.

⁹⁵ Уваровська премія започаткована у 1856 р. в пам'ять про графа С. Уварова, який з 1818 р. був президентом Академії наук. Премія надавалась, переважно, за праці з руської історії та мала одну велику нагороду, дві менші та одну заохочувальну. Присуджувались премії 2-м відділенням Санкт-Петербурзької академії наук.

⁹⁶ Трифільєв, Євген Парфентійович (1867–1925) – історик, археолог. Випускник (1890)

нарушения приличия по отношению к университету и факультету⁹⁷. Страшно то, что ближайших виновников приходится искать в профессорской же среде; ведь и в данном случае дело не обошлось без ходатайств тех или иных профессоров – что происходило у нас, расскажу Вам как-нибудь при свидании. Впечатления весьма тягостны.

Жена и я шлём Вам сердечный наш привет.

Искренне преданный А. Шахматов.

7 апреля 1911 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 1, оригінал, автограф.

20. *О. Шахматов – І. Линниченку, Санкт-Петербург – Одеса, 9 жовтня 1911 р.*

Многоуважаемый Иван Андреевич.

Большое спасибо и Вам за оказанное мне Библ[иографическим] обществом⁹⁸ внимание. Получил Ваше письмо. Благодарю. О прощении Авалиани⁹⁹

і приват-доцент (1902–1911) Харківського університету. Професор Імператорського Новоросійського університету (1911–1920) та інших вишів Одеси. Див.: И. С. ГРЕБЦОВА, Т. Н. ПОПОВА, 'Из истории преподавания историографии в Новороссийском университете: Е. П. Трифильев' в *Сборник тезисов выступлений на украинско-российском научно-методическом симпозиуме "Историко-культурное население человечества и его изучение при подготовке учителей без отрыва от производства"* (О. 1992) 94–96; Т. Н. ПОПОВА, 'Из истории историографии: Е. П. Трифильев' в *Материалы и тезисы научной конференции, посвященной 30-летию кафедры историографии, источниковедения и археологии Харьковского государственного университета* (Х. 1994) 50; Т. Н. ПОПОВА, 'Из истории региональной историографии (Профессор Новороссийского университета Е. П. Трифильев)' (2000) 2 *Историческая память. Историко-краеведческий ежегодник* 60–66; Т. Н. ПОПОВА, 'Из истории Новороссийского университета: Е. П. Трифильев. К 140-летию со дня рождения (биоисториографический контур)' (2007) 9 *Проблемы славяноведения: Сб. научных статей и материалов* 42–62 та ін.

⁹⁷ Найвірогідніше йдеться про негативне ставлення І. Линниченка до фахового рівня Є. Трифільєва на підставі того, що його магістерська дисертація здобула негативні рецензії М. Павлова-Сильванського і Д. Багалія, які закидали йому невміння аналізувати архівні матеріали.

⁹⁸ Одеське бібліографічне товариство при Імператорському Новоросійському університеті (1911–1922) – основним завданням була організація бібліографічної справи, зокрема красзнавчої. Влаштовувало засідання з читанням рефератів, повідомлень тощо, видавало "Известия Одесского библиографического общества" (1911–1916), в яких уміщувалися рецензії, бібліографічні покажчики, постанови тощо.

⁹⁹ Аваліані, Симон Лукич (1881–1922) – історик, дипломат. Історик Російської держави доби Московського царства та Закавказзя. Випускник Імператорського Новоросійського університету (1904). Учень І. Линниченка. Див.: О. С. Музичко, 'Аваліані Симон Лукич' в *Одеські історики. Енциклопедичне видання. Том I (початок ХІХ – середина ХХ ст.)* (О., Друкарський дім 2009) 15–17 та ін.

я узнал из этого Вашего письма. Куда же оно было направлено? Вероятно, в историко-филологическое отделение.

Надеюсь, Вы в этом году завернёте в Петербург. Не забывайте, прошу Вас, искренне преданный

А. Шахматов.

9 ок[тября] 1911[года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 33, оригінал, автограф

21. **О. Шахматов – І. Линниченко, Санкт-Петербург – Санкт-Петербург, 20 грудня 1912 р.**

Многоуважаемый Иван Андреевич.

Просим Вас в субботу к 12, к завтраку. Я тоже уезжаю на праздники.

Искренне преданный *А. Шахматов.*

20 дек[абря] 1912 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 35, оригінал, автограф

22. **О. Шахматов – І. Линниченко, Петроград – Одеса, 20 листопада 1914 р.**

Глубокоуважаемый Иван Андреевич.

Очень Вас прошу извинить меня за мое весьма не вежливое молчание. Верьте, что оно объясняется только рассеянностью моею. Я очень Вас благодарю за Ваше сочувствие по поводу тяжелой для меня утраты дорогого для меня человека. Благодарю за присылку Вашего труда. Чувствую себя очень скверно. Самые разнообразные чувства волнуют меня. Страстно хотелось бы победы, но так ясно сознаешь, что без изменения внутр[енней] политики полной победы не будет¹⁰⁰. И сколько же лет продлятся страдания Польши и Галиции?¹⁰¹ Не загляните ли вы к нам в Петроград?

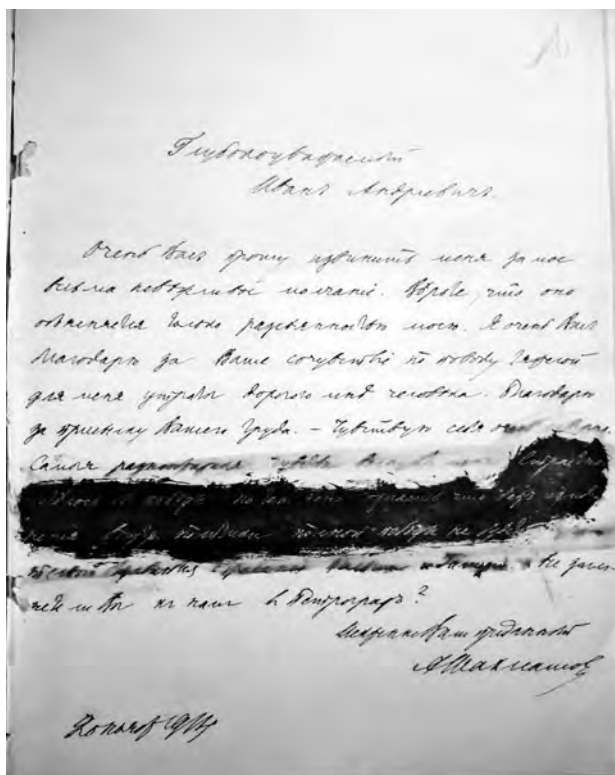
Искренне Вам преданный *А. Шахматов.*

20 ноября 1914 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 36, оригінал, автограф

¹⁰⁰ Речення залито чорними чорнилами, але слова видно через чорнила.

¹⁰¹ Чорнила розмиті, але текст у цілому підлягає прочитанню.

Лист О. Шахматова І. Линниченку від 20 листопада 1914 р.

23. **О. Шахматов – І. Линниченку**, Петроград – Петроград, 12 січня 1916 р.

Глубокоуважаемый Иван Андреевич.

Очень мне досадно, что меня так связал карантин. Впрочем, теперь он уже снят и квартира продезинфицирована. Сегодня я весь день занят и не мог бы встретиться с Вами на нейтральной почве. Поздравляю Вас с дорогим днём 12 января. В виду нашей относительной, а может быть, и абсолютной безвредности, не посетите ли Вы нас как-нибудь в 12 часов или и позже; день предоставляю Вашему усмотрению. Телефон 408.53. Сообщите, пожалуйста, куда доставить Вам книги – в Одесу или сюда?

Искренне Вам преданный *А. Шахматов*.

12 ян[варя] 1916 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 42, оригінал, автограф

24. *О. Шахматов – І. Линниченку, Петроград – Одеса, 19 березня 1916 р.*

Глубокоуважаемый Иван Андреевич.

Меня очень интересуют Ваши работы по Русской Правде, которой немало занимаюсь теперь. Кстати, мы говорили с Вами об одной южно-р[усской] редакции устава церковного Ярослава¹⁰², и Вы вспомнили, так же как я, что эта редакция была напечатана в одном из польских изданий. В каком именно? Не можете ли Вы вспомнить? Меня упорно спрашивает об этом В. Н. Бенекивич. Посылаю Вам сообщение о вновь заведённом научном органе. Главная инициатива Бенекивича. Очень горячо отнёсся к ней М. А. Дьяконов¹⁰³. Надеюсь, увидимся на Пасхе.

Искренне Вам преданный *А. Шахматов*.

19 мар[та] 1916 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 38, оригінал, автограф

25. *О. Шахматов – І. Линниченку, село Губарівка Саратовської губернії – Одеса, 22 серпня 1916 р.*¹⁰⁴

Глубокоуважаемый Иван Андреевич.

Письмо Ваше получил в деревне. На днях отправляюсь в П[етрогра]д. Передам С. А. (Семёну Афанасьевичу) Венгеру¹⁰⁵ о Вашем желании вступить в число учредителей Библиограф[ического] института¹⁰⁶.

Очень было бы интересно видеть напечатанным Ваш курс по историографии. Вам, едва ли не единственному из наших историков, может удастся составление обзора иностранных источников по древней Руси. А как важно было бы дать такой обзор западноевропейских источников с критической их

¹⁰² Церковный статут Ярослава – церковный нормативно-правовой акт державного происхождения, який регулює суспільні відносини, віднесені їм до церковної юрисдикції. Складений у період правління князя Ярослава Мудрого. Зберігся у двох основних редакціях: західноруській і східноруській, з яких останню різні списки представляють у різному обсязі. Один з основних письмових джерел руського права.

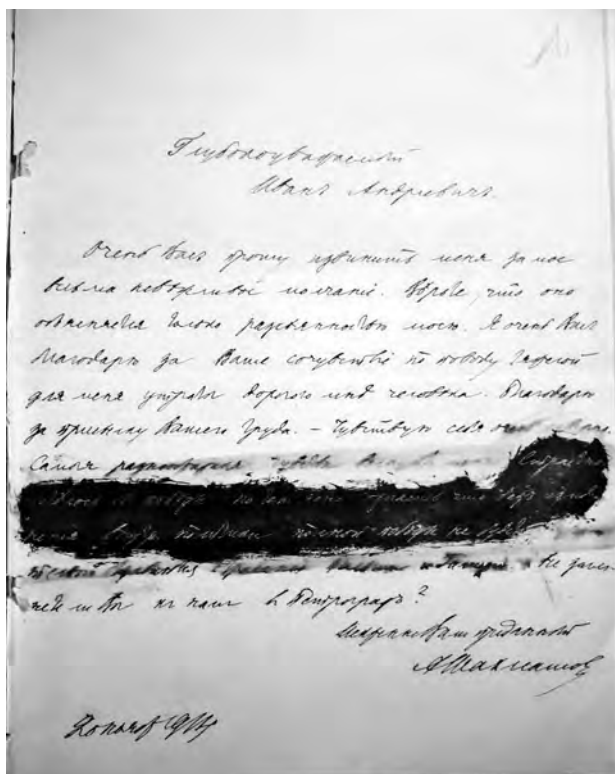
¹⁰³ Дьяконов, Михайло Олександрович (1856–1919) – історик права, заслужений ординарний професор, ординарний академік Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук (1912). Член Національної ради з виборів від Академії наук та імператорських університетів (1917).

¹⁰⁴ О. Музичко датував лист 2 серпня.

¹⁰⁵ Венгер, Семен Опанасович (1855–1920) – знаний літературний критик, історик літератури, бібліограф і редактор. У 1901 р. заснував видання “Библиотека великих писателей”, яка виходила під його редакцією у фірмі Брокгауза-Ефрона.

¹⁰⁶ В. О. Музичка – “Передавал С[емёну] А[фанасьевичу] Венгеру о Вашем желании вступить в число учредителей Библиографического Института”.

¹⁰⁷ В. О. Музичка обидва речення – “Вам едва ли не единственному из наших историков, может удастся составление обзора западноевропейских источников с критической их оценкой”.

Лист О. Шахматова І. Линниченку від 20 листопада 1914 р.

23. **О. Шахматов – І. Линниченку, Петроград – Петроград, 12 січня 1916 р.**

Глубокоуважаемый Иван Андреевич.

Очень мне досадно, что меня так связал карантин. Впрочем, теперь он уже снят и квартира продезинфицирована. Сегодня я весь день занят и не мог бы встретиться с Вами на нейтральной почве. Поздравляю Вас с дорогим днём 12 января. В виду нашей относительной, а может быть, и абсолютной безвредности, не посетите ли Вы нас как-нибудь в 12 часов или и позже; день предоставляю Вашему усмотрению. Телефон 408.53. Сообщите, пожалуйста, куда доставить Вам книги – в Одесу или сюда?

Искренне Вам преданный *А. Шахматов*.

12 ян[варя] 1916 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 42, оригінал, автограф

24. *О. Шахматов – І. Линниченку, Петроград – Одеса, 19 березня 1916 р.*

Глубокоуважаемый Иван Андреевич.

Меня очень интересуют Ваши работы по Русской Правде, которой немало занимаюсь теперь. Кстати, мы говорили с Вами об одной южно-р[усской] редакции устава церковного Ярослава¹⁰², и Вы вспомнили, так же как я, что эта редакция была напечатана в одном из польских изданий. В каком именно? Не можете ли Вы вспомнить? Меня упорно спрашивает об этом В. Н. Бенекивич. Посылаю Вам сообщение о вновь заведённом научном органе. Главная инициатива Бенекивича. Очень горячо отнёсся к ней М. А. Дьяконов¹⁰³. Надеюсь, увидимся на Пасхе.

Искренне Вам преданный *А. Шахматов*.

19 мар[та] 1916 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 38, оригінал, автограф

25. *О. Шахматов – І. Линниченку, село Губарівка Саратовської губернії – Одеса, 22 серпня 1916 р.*¹⁰⁴

Глубокоуважаемый Иван Андреевич.

Письмо Ваше получил в деревне. На днях отправляюсь в П[етрогра]д. Передам С. А. (Семёну Афанасьевичу) Венгеру¹⁰⁵ о Вашем желании вступить в число учредителей Библиограф[ического] института¹⁰⁶.

Очень было бы интересно видеть напечатанным Ваш курс по историографии. Вам, едва ли не единственному из наших историков, может удалиться составление обзора иностранных источников по древней Руси. А как важно было бы дать такой обзор западноевропейских источников с критической их оценкой¹⁰⁷.

¹⁰² Церковный статут Ярослава – церковный нормативно-правовой акт державного происхождения, який регулює суспільні відносини, віднесені їм до церковної юрисдикції. Складений у період правління князя Ярослава Мудрого. Зберігся у двох основних редакціях: західноруській і східноруській, з яких останню різні списки представляють у різному обсязі. Один з основних письмових джерел руського права.

¹⁰³ Дьяконов, Михайло Олександрович (1856–1919) – історик права, заслужений ординарний професор, ординарний академік Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук (1912). Член Національної ради з виборів від Академії наук та імператорських університетів (1917).

¹⁰⁴ О. Музичко датував лист 2 серпня.

¹⁰⁵ Венгер, Семен Опанасович (1855–1920) – знаний літературний критик, історик літератури, бібліограф і редактор. У 1901 р. заснував видання “Библиотека великих писателей”, яка виходила під його редакцією у фірмі Брокгауза-Ефрона.

¹⁰⁶ В. О. Музичка – “Передавал С[емёну] А[фанасьевичу] Венгеру о Вашем желании вступить в число учредителей Библиографического Института”.

¹⁰⁷ В. О. Музичка обидва речення – “Вам едва ли не единственному из наших историков, может удалиться составление обзора западноевропейских источников с критической их оценкой”.

Своим летом я совсем недоволен. Придётся расплачиваться зимой на лекциях за то, что не удалось как следует подготовиться к одному из курсов.

В П[етрогра]де буду в начале сентября.

Искренне Вам преданный А. Шахматов.

22 ав[густа] 1916 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 40–40 зв., оригінал, автограф¹⁰⁸

26. О. Шахматов – І. Линниченку, Петроград – Петроград, 8 січня 1917 р.

Глубокоуважаемый Иван Андреевич.

Адрес Александра Ив[ановича] Белича¹⁰⁹ – Большая Московская, 4, кв[артира] 6. Телефон: 4805. Возможно, что он ещё не вернулся из Одессы, куда ездил на праздники.

Жаль, что не заедете сегодня. Надеюсь – на другой день (к 12–12.).

Искренне Вам преданный А. Шахматов.

8 янв[аря] 1917 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 46, оригінал, автограф

27. О. Шахматов – І. Линниченку, Петроград – Петроград, 16 січня 1917 р.

Глубокоуважаемый Иван Андреевич.

Насчёт Бертье-де-Лагарда сделаю, что можно. Если отыщется экземпляр труда Оленина у нас (помнится, у нас его нет), закажу фотогр[афу] снимок и пришлю Вам. Готов участвовать в сборнике в честь Бертье-де-Лагарда; буду ждать более точных указаний на сроки.

“Божества славян”¹¹⁰ Александра Серг[еевича] Фаминцына¹¹¹ найдёте в одном выпуске; второй в рукописи (слабый) в Публ[ичной] б[иблиоте]ке.

¹⁰⁸ В О. Музичка – “арк. 40”.

¹⁰⁹ Беліч, Олександр Іванович (1876–1960) – сербський лінгвіст, голова Сербської академії наук і мистецтв, член-кореспондент Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук.

¹¹⁰ Йдеться про незавершену книгу О. Фаминцина “Божества древних славян” (Вип. 1, 1884), написану в руслі міфологічної школи, що активно розвивалася на той час у Російській імперії. Матеріали (начерки, виписки) до “Очерков славянской мифологии” (1895–1896) – другого випуску твору про богів слов’ян – зберігаються в архіві О. Фаминцина в Російській національній бібліотеці імені М. Є. Салтикова-Щедріна.

¹¹¹ Фаминцин, Олександр Сергійович (1841–1896) – музикознавець, композитор, професор Санкт-Петербурзької консерваторії. Один із перших (наряду з друзями-однодумцями О. Серовим і М. Лисенком) дослідників російського і слов’янського фольклору, побуту, історії музичних інструментів. Серед його наукових праць – “Божества древних славян” (1884), “Древняя индокитайская гамма” (1889), “Скоморохи на Руси” (1889), “Тусли, русский народный музыкальный инструмент” (1890) й ін.

Жалею о том, что, по-видимому, не придётся повидаться. Я всё это время был не здоров. На днях только избавился от лихорадки.

Искренне Вам преданный *А. Шахматов*.

16 янв[аря] 1917 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 50, оригінал, автограф

28. *О. Шахматов – І. Линниченку, Петроград – Одеса, 1 лютого 1917 р.*

Многоуважаемый Иван Андреевич.

Вчера я послал Вам снимок с рисунка, приложенного к письму Оленина (1806). Экземпляр нашёлся в библиотеке Куника. Очень жалею, что не пришлось повидаться.

Искренне Вам преданный *А. Шахматов*.

1 февр[аля] 1917 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 48, оригінал, автограф

29. *О. Шахматов – І. Линниченку, Петроград – Одеса, 11 квітня 1917 р.*

Глубокоуважаемый и дорогой Иван Андреевич.

Очень Вас благодарю за письмо¹¹². Мне было радостно узнать, что Вы протестовали против нарушения министром Мануиловым¹¹³ принципа университетской автономии. Теперь я отошёл, но недели три тому назад¹¹⁴ я негодовал по поводу применения в большом, впрочем, масштабе кассовских игр¹¹⁵. Поразительное время мы переживаем. Только недавно я стал ощущать

¹¹² В О. Музичка – “Очень Вам благодарен за письма”.

¹¹³ Мануйлов, Олександр Аполлонович (Мануїлов, 1861–1929) – економіст і політичний діяч, ректор Імператорського Московського університету (1905–1911), міністр народної освіти Тимчасового уряду (1917).

¹¹⁴ В О. Музичка – “Теперь я отошел, недели три тому назад”.

¹¹⁵ Кассо, Лев Аристович (1865–1914) – юрист, державний діяч, міністр народної освіти Російської імперії (1911–1914). Період його міністерства характеризується реакційними діями, покликаним обмежити ліберальні поступки, зроблені в роки революції 1905–1907 рр. Дії міністерства щодо вищої школи були спрямовані на досягнення подібних цілей, зокрема – обмеження університетської автономії. Університети сприймалися у той час державною владою як розсадники неблагонадійності, що призводило до постійних обмежень в їх діяльності. Парадоксально, але дії юриста Л. Кассо на посаді міністра часто порушували чинне законодавство, зокрема Тимчасове положення про університети 1905 р. У 1912 р. Рада Санкт-Петербурзького університету порушила в Сенаті справу проти дій Л. Кассо і хоча Сенат підтримав міністра, це був, ймовірно, перший випадок у російській історії, коли підвідомча установа оспорювала в судовому порядку рішення глави відомства.

действительность: долго мне казалось, что я живу в продолжительном сне. На Пасху ездил к себе в деревню, посмотреть на усадьбу. Пока всё цело. Брожение в народе сильное, и трудно сказать, во что оно выльется. Много пережито тяжёлого, но зато вернулась вера в величие русского народа и величие России; я предвижу много несчастий и неудач для нашей страны, но твёрдо верю и в близкое торжество правового порядка¹¹⁶.

Ещё бодрее чувствовал бы я себя, если бы был помоложе.

Искренне Вам преданный *А. Шахматов*.

11 ап[реля] 1917 [года].

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 457, арк. 44–44 зв., оригінал, автограф

30. *О. Шахматов – І. Линниченку, Петроград – Одеса, 8 грудня 1917 р.*

Глубокоуважаемый и дорогой Иван Андреевич.

Благодарю Вас за письмо. Совершенно подавлен тем, что приходится переживать. Позорная гибель России свершилась. Спасения не вижу ни откуда. Особенно тяжело сдаваться без борьбы¹¹⁷; между тем именно в этом положении нахожусь я, благодаря тому, что в общественной деятельности¹¹⁸ могу принимать по своим дарованиям только пассивное участие. Шлю проклятие и Раде и Викжелю¹¹⁹. Положение Рады оказалось выигрышным, но положила руку на сердце, в её торжестве над безумными большевиками я не вижу какой-либо пользы для России. Судя по газетам, в Одессе происходило нечто ужасное. Около 20 декабря еду в Аткарск¹²⁰ навестить семью¹²¹. Девочки мои ходят там в гимназию* и вместе с женой смирились с той ужасной по бедности обстановке, в которой им пришлось селиться; ни в Саратове, ни в Аткарске¹²² нельзя было найти сколько-нибудь порядочной квартиры.

Искренне Вам преданный *А. Шахматов*.

8 дек[абря] 1917 [года].

* Начальницей гимназии состоит Надежда Леонидовна Кропотова.

ДАОО, ф. 153, оп. 1, спр. 458, арк. 1–1 зв., оригінал, автограф¹²³

¹¹⁶ В О. Музичка – “но твердо верю и в мирное торжество правового порядка”.

¹¹⁷ В О. Музичка – “Но более тяжело сдаваться без борьбы”.

¹¹⁸ В О. Музичка – “в публичной деятельности”.

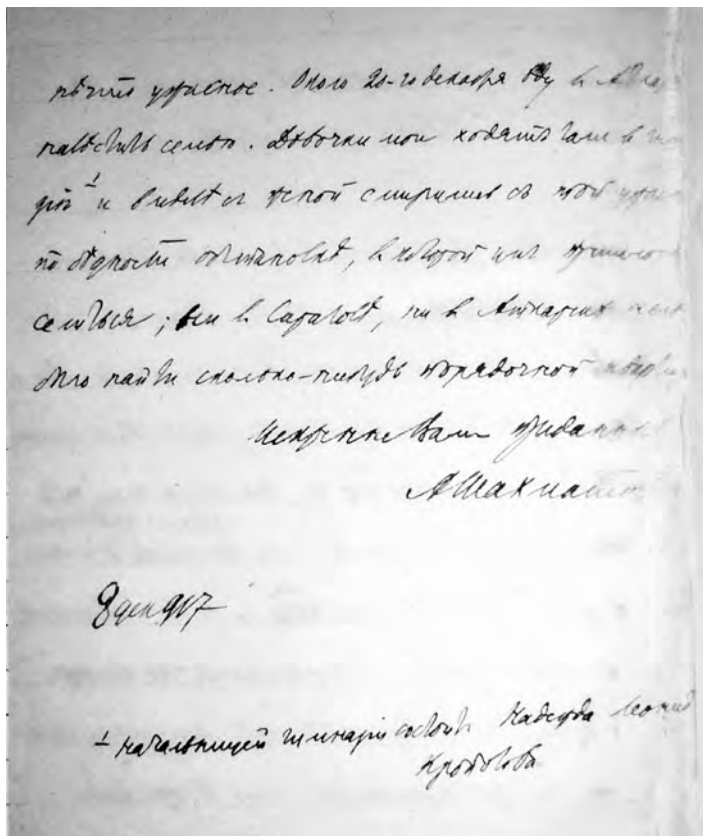
¹¹⁹ Всероссийский исполнительный комитет железнодорожной профспилки (рос. – Всероссийский исполнительный комитет железнодорожного профсоюза) – организация, створена на першому Всеросійському установчому з’їзді залізничників 1917 р.

¹²⁰ Аткарськ – місто (з 1780 р.) в Російській імперії, нині адміністративний центр Аткарського району Саратовської області. Розташовано на Привольській височині, при впадінні річки Аткара в річку Медведиця (ліва притока Дона), у 92 км на північний захід від Саратова.

¹²¹ В О. Музичка – “Около 20-го декабря еду в Адлер посетить семью”.

¹²² В О. Музичка – “ни в А[длере]”.

¹²³ В О. Музичка – “арк. 1”.

Лист О. Шахматова І. Линниченку від 8 грудня 1917 р.

31. **О. Шахматов – І. Линниченку, Петроград – Одеса, 22 червня 1919 р.**

Глубокоуважаемый и дорогой Иван Андреевич.

Ваше письмо я получил. Благодарю за память. О Вас до меня доходили смутные известия. Только недавно узнал, что у Вас поселился Никодим Павлович¹²⁴; мы в Отделении очень о нём беспокоимся.

¹²⁴ Кондаков, Никодим Павлович (1844–1925) – історик візантійського та давньоруського мистецтва, археолог, автор іконографічного методу вивчення пам'яток мистецтва. Академік Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук (1898, член-кореспондент з 1892) та Імператорської академії мистецтв (1893). Див.: *Софія Київська: Візантія. Русь. Україна*, Вип. IV: збірка наукових праць, присвячена 170-літтю з дня народження Никодима Павловича Кондакова (1844–1925), від. ред. д. іст. наук, проф. Ю. А. Мицик; упорядники Д. С. Гордієнко, В. В. Корнієнко (К. 2014) 760 с. та ін.

Как Вы, конечно, знаете, разруха типографская у нас полная. И думать нечего о печатании в ближ[айшее] время. Некролог Алексея Николаевича¹²⁵ нам бы желательно иметь. Напечатаем его при первой возможности.

Всё наше семейство, включая в него и бабушку и обеих сестёр, всю зиму прожило вместе. Одно время мы разделились: жена с детьми жила в Аткарске; но в Аткарске условия ухудшались осенью с каждым днём¹²⁶; ей пришлось переселиться сюда. Зимой мы победствовали; бедствуем и теперь из-за недостатка продуктов, но морально здесь легче, быть может, легче, чем где-нибудь в другом месте России. Лето проведём в Петрограде. Имение отобрано и разграблено. Воровская шайка завершила своё дело сожжением старого нашего дома.

Работать приходится мало и довольно бесплодно.

Барвара Петровна Юренева окончательно разорена и обобрана. Видел её в последний раз в августе. Она уехала в Кузнецк; оттуда имел от неё письмо, отвечал ей, но затем сообщение и переписка прервались¹²⁷.

Искренне Вам преданный *А. Шахматов*.

22 июня 1919 [года].

*Відділ РВіР ОННБ, ф. 45/1, арк. 39–39 зв., оригінал, автограф*¹²⁸

¹²⁵ Веселовський, Олексій Миколайович (1843–1918) – літературознавець, професор Імператорського Московського університету та Московських Вищих жіночих курсів. Брат академіка О. Веселовського. У 1901–1904 рр. – голова Товариства любителів російської словесності при Московському університеті. З 1906 р. – почесний академік по Розряду витонченої словесності Відділення російської мови і словесності Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук. Спеціаліст по західноєвропейській літературі.

¹²⁶ В. О. Музичка – “жена с детьми жила в Аткарте, но в Аткарте условия ухудшились осенью с каждым днем”.

¹²⁷ В. О. Музичка – “Она уехала в Кузнецк, оттуда имел от нее письмо. Отвечал ей, но затем сообщение и переписка прервались”.

¹²⁸ В. О. Музичка – “ф. 45, к. 1, арк. 39”.